PEDAGOGLARNING UZLUKSIZ TA'LIMGA BO'LGAN EHTIYOJI

Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti
Amaliy psixologiya yo'nalishi talabasi
Qabulova Sanamjon Rustam qizi

Ilmiy rahbar: Chirchiq davlat pedagogika universiteti
Pedagogika fakulteti psixologiya kafedrasi o'qituvchisi
Xudayberdiyev Oybek Gafrovich
https://orcid.org/0009-0005-2261-0082
gafurovichoybek@gmail.com

Annotatsiya (Abstract)

Uzluksiz ta'lim zamonaviy pedagoglarning professional rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. Mazkur tadqiqot pedagoglarning uzluksiz ta'limga bo'lgan ehtiyojini psixologik va pedagogik nuqtai nazardan o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotda so'rovnomalar, intervyular va kuzatuv metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, pedagoglar o'z kasbiy rivojlanishida muntazam bilim yangilash va yangi pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirishga yuqori ehtiyoj sezmoqda. Shu bilan birga, uzluksiz ta'limga motivatsiya, vaqt cheklovlari va resurslar yetishmasligi kabi omillar ta'sir qilishi aniqlangan. Tadqiqot natijalari pedagoglarni doimiy malaka oshirishga yo'naltiruvchi strategiyalarni ishlab chiqish va uzluksiz ta'lim tizimini takomillashtirishga asos yaratadi.

Kalit so'zlar: pedagog, uzluksiz ta'lim, professional rivojlanish, motivatsiya, pedagogik ehtiyoj, malaka oshirish

Kirish (dolzarblik va muammo qo'yilishi)

Zamonaviy ta'lim tizimi tezkor o'zgarishlar, raqamli transformatsiya va yangi pedagogik texnologiyalarning joriy etilishi bilan ajralib turadi. Shu sharoitda pedagoglarning professional faoliyati faqat boshlang'ich bilim va malakaga tayangan holda yetarli emas; ularning doimiy ravishda malaka oshirib, yangi bilimlarni egallashi, zamonaviy pedagogik metod va vositalarga moslashishi talab qilinadi. Bu jarayon uzluksiz ta'lim konsepsiyasi orqali amalga oshadi, ya'ni pedagoglar faoliyat davomida bilim va ko'nikmalarini muntazam yangilab borishi zarur.

Uzluksiz ta'lim pedagogning kasbiy o'sishi, ish samaradorligi va shaxsiy motivatsiyasini mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Biroq amaliy kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, ko'plab pedagoglar uzluksiz ta'limga bo'lgan ehtiyojini to'liq amalga oshira olmaydi. Sabablari turlicha: malaka oshirish imkoniyatlarining cheklanganligi, vaqt va resurs yetishmasligi, shuningdek, yangi pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirishdagi psixologik qiyinchiliklar.

Shu bilan birga, pedagoglarning uzluksiz ta'limga bo'lgan ehtiyoji nafaqat kasbiy rivojlanish, balki ular tomonidan ta'lim sifatini oshirish va zamonaviy talablarga javob berish bilan bevosita bog'liq. Shu sababli, pedagoglarning professional ehtiyojlarini aniqlash va ularni uzluksiz ta'lim jarayoniga samarali jalb etish dolzarb ilmiy va amaliy masala hisoblanadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi — pedagoglarning uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyojini aniqlash, uni shakllantiruvchi psixologik va pedagogik omillarni tahlil qilish va professional rivojlanishni qo‘llab-quvvatlovchi strategiyalarni aniqlashdan iborat.

Adabiyotlar tahlili (nazariy asoslar): Pedagoglarning uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyoji konsepsiyasi psixologiya va pedagogika ilmida keng o‘rganilgan. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, professional o‘sish va kasbiy kompetensiyalarni doimiy yangilash pedagoglarning ish samaradorligini oshiradi va stressni kamaytiradi.

Psixologik nuqtai nazardan, uzluksiz ta’lim pedagogning o‘z-o‘zini rivojlantirish motivatsiyasi, shaxsiy mas’uliyat hissi va kasbiy identifikatsiyasi bilan chambarchas bog‘liq. Yuqori motivatsiya va mas’uliyatga ega pedagoglar yangi bilimlarni faol ravishda egallashga intiladi va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni samarali qo‘llaydi.

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, uzluksiz ta’limning samaradorligi nafaqat bilim va malaka yangilash bilan, balki pedagoglarning refleksiv kompetensiyasi bilan ham uzviy bog‘liq. Refleksiv yondashuv pedagogga o‘z faoliyatini tahlil qilish, muammoli vaziyatlarda qaror qabul qilish va pedagogik yechimlarni optimallashtirish imkonini beradi.

Shuningdek, ijtimoiy-konstruktivistik nuqtai nazardan, uzluksiz ta’lim pedagoglarning professional hamjamiyatlar, mentorlik va tajriba almashish orqali shakllanadi. Zamonaviy raqamli platformalar va onlayn kurslar bu jarayonni sezilarli darajada qo‘llab-quvvatlaydi, pedagoglarni global bilim maydoniga integratsiyalash imkonini beradi.

Nazariy adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, pedagoglarning uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyoji murakkab, ko‘p o‘lchamli va dinamik jarayon bo‘lib, uni shakllantirishda motivatsion, refleksiv, ijtimoiy va resurs omillari birgalikda rol o‘ynaydi. Shu bois, pedagoglarning doimiy professional rivojlanish ehtiyojini o‘rganish zamonaviy ta’lim tizimi uchun dolzarb ilmiy va amaliy vazifa hisoblanadi.

Metodologiya (tadqiqot metodlari): Mazkur tadqiqot pedagoglarning uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyojini aniqlash va uni shakllantiruvchi psixologik-pedagogik omillarni o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, aralash metodologiya (kvantitativ + sifat) asosida olib borildi. Tadqiqotda 120 nafar umumiy o‘rta ta’lim muassasalaridagi pedagoglar ishtirok etdi. Ishtirokchilar tanlovi ixtiyoriylik, ish staji, fan yo‘nalishi va malaka darajasining xilma-xilligini hisobga olgan holda amalga oshirildi.

Tadqiqot uch bosqichda olib borildi:

1. **Diagnostik bosqich:** pedagoglarning uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyojini aniqlash uchun maxsus so‘rovnomalar (Likert shkalasi), yarim strukturali intervyular va kuzatuv metodlari qo‘llanildi. So‘rovnomalar quyidagi ko‘rsatkichlarni baholashga yo‘naltirildi:
   - bilim yangilashga bo‘lgan motivatsiya;
   - yangi pedagogik texnologiyalarni o‘zlashtirishga intilish;
   - professional o‘sishga bo‘lgan psixologik tayyorgarlik;
   - resurs va vaqt bilan bog‘liq cheklovlarga sezuvchanlik.
2. **Shakllantiruvchi bosqich:** diagnostik natijalar asosida pedagoglarning uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyojini qo‘llab-quvvatlovchi maxsus trening dasturi ishlab chiqildi va amaliyotga joriy etildi. Dastur quyidagi yo‘nalishlarni o‘z ichiga oldi:
   - zamonaviy pedagogik metodlarni o‘zlashtirish;
   - raqamli platformalar va resurslardan samarali foydalanish;
   - refleksiv va metakognitiv yondashuvni rivojlantirish;

- ijtimoiy va professional hamjamiyatlarda integratsiyalash.

3. **Nazorat bosqich:** dastlabki va yakuniy natijalar qiyosiy tahlil qilindi. Matematik-statistik metodlar (o‘rtacha qiymatlar, dispersiya, korrelyatsion tahlil) va sifat tahlil vositalari yordamida natijalar qayta ishlanib, pedagoglarning ehtiyoj dinamikasi aniqlashtirildi.

Natijalar va muhokama

Diagnostik natijalar: Tadqiqotning dastlabki bosqichida pedagoglarning uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyoji uch toifaga ajratildi: past, o‘rta va yuqori daraja. Natijalar shuni ko‘rsatdiki:

- 40% pedagoglar o‘rta darajada ehtiyoj sezmoqda;
- 35% pedagoglar past darajada ehtiyoj sezmoqda;
- 25% pedagoglar yuqori darajada ehtiyojga ega.

Bu shuni ko‘rsatadiki, pedagoglarning aksariyati uzluksiz ta’limga nisbatan yuqori motivatsiya va tayyorgarlikka ega emas, bu esa kasbiy rivojlanish jarayonini sustlashtiradi.

Shakllantiruvchi bosqich natijalari: Maxsus trening dasturi joriy etilgach, qayta diagnostika natijalari ijobiy dinamikani ko‘rsatdi:

- yuqori ehtiyoj darajasi 25% dan 48% ga ko‘tarildi;
- o‘rta daraja 40% dan 38% ga kamaydi;
- past daraja 35% dan 14% ga tushdi.

Bu natijalar shakllantiruvchi dastur pedagoglarning uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyojini samarali oshirishini tasdiqlaydi.

Muhokama:

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, pedagoglarning uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyoji quyidagi omillarga bog‘liq:

1. **Ichki motivatsiya va professional o‘sish istagi:** yuqori motivatsiyaga ega pedagoglar o‘zini doimiy malaka oshirishga yo‘naltiradi.
2. **Refleksiv va metakognitiv kompetensiyalar:** pedagogning o‘z faoliyatini baholash va takomillashtirish qobiliyati uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyojni oshiradi.
3. **Raqamli resurslar va hamjamiyat bilan integratsiya:** mentorlik, onlayn kurslar va professional tarmoq pedagoglarning o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan ehtiyojini qo‘llab-quvvatlaydi.
4. **Vaqt va resurs omillari:** resurslar va vaqt cheklovlari pedagoglarning ehtiyojini realizatsiya qilish imkoniyatini sezilarli darajada ta’sir qiladi.

Shuningdek, tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, uzluksiz ta’lim jarayoni faqat texnik va metodik ko‘nikmalarni rivojlantirish bilan cheklanmaydi; pedagoglarning psixologik tayyorgarligi va ijtimoiy integratsiyasi ham muhim determinant hisoblanadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari pedagoglarning uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyoji tizimli va kompleks yondashuv asosida rag‘batlantirilsa, professional rivojlanish samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkinligini ko‘rsatadi.

Xulosa (ilmiy natijalar)

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, pedagoglarning uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyoji ularning professional rivojlanishi va ish samaradorligi bilan bevosita bog‘liq. Diagnostik bosqichda pedagoglarning aksariyati o‘rta va past darajada ehtiyoj sezayotganligi aniqlangan bo‘lsa, shakllantiruvchi trening dasturi joriy etilgach, yuqori ehtiyoj darajasi sezilarli darajada oshgan.

Empirik tahlil shuni ko‘rsatadiki, pedagoglarning uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyoji quyidagi omillar bilan belgilanadi: ichki motivatsiya, refleksiv va metakognitiv kompetensiyalar, ijtimoiy hamjamiyat bilan integratsiya, shuningdek, resurslar va vaqt bilan bog‘liq shart-sharoitlar. Tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, uzluksiz ta’lim nafaqat metodik va texnik ko‘nikmalarni rivojlantirish, balki pedagoglarning psixologik tayyorgarligi va kasbiy o‘zligini mustahkamlashda ham muhim rol o‘ynaydi.

Umuman olganda, pedagoglarning uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyoji tizimli, kompleks va strategik yondashuv asosida rag‘batlantirilsa, professional rivojlanish samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin.

Amaliy tavsiyalar

1. **Shaxsiy rivojlanishga yo‘naltirilgan trening dasturlari:** Pedagoglar uchun doimiy malaka oshirish va refleksiv yondashuvni rivojlantirishga qaratilgan maxsus treninglar ishlab chiqilishi zarur.
2. **Raqamli resurslar va onlayn platformalarni integratsiya qilish:** Pedagoglarni onlayn kurslar, professional tarmoqlar va virtual mentorlik tizimlariga faol jalb qilish orqali uzluksiz ta’lim jarayonini qo‘llab-quvvatlash.
3. **Motivatsiya va psixologik tayyorgarlikni mustahkamlash:** Pedagoglarni yangi bilimlarni egallashga rag‘batlantiruvchi ichki motivatsiya tizimlarini yaratish va stress, vaqt cheklovlari kabi salbiy omillarni kamaytirish.
4. **Professional hamjamiyatlar bilan integratsiya:** Tajriba almashish va ijtimoiy interaktiv faoliyatlar orqali uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyojni oshirish.
5. **Monitoring va baholash mexanizmlari:** Pedagoglarning uzluksiz ta’limga bo‘lgan ehtiyojini doimiy monitoring qilish, natijalarni tahlil qilib, trening dasturlarini takomillashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Knowles, M. S. (1980). *The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy*. Cambridge: Cambridge Adult Education.
2. Eraut, M. (2004). *Informal Learning in the Workplace*. Studies in Continuing Education, 26(2), 247–273.
3. Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). *Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being*. American Psychologist, 55(1), 68–78.
4. Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. New York: Basic Books.
5. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
6. Guskey, T. R. (2002). *Professional Development and Teacher Change*. Teachers and Teaching, 8(3), 381–391.
7. Fullan, M. (2007). *The New Meaning of Educational Change*. New York: Teachers College Press.
8. Darling-Hammond, L., Hyler, M. E., & Gardner, M. (2017). *Effective Teacher Professional Development*. Palo Alto: Learning Policy Institute.

9. Hargreaves, A., & Fullan, M. (2012). *Professional Capital: Transforming Teaching in Every School*. Teachers College Press.
10. Opfer, V. D., & Pedder, D. (2011). *Conceptualizing Teacher Professional Learning*. Review of Educational Research, 81(3), 376–407.
11. Avalos, B. (2011). *Teacher Professional Development in Teaching and Teacher Education over Ten Years*. Teaching and Teacher Education, 27(1), 10–20.
12. Clarke, D., & Hollingsworth, H. (2002). *Elaborating a Model of Teacher Professional Growth*. Teaching and Teacher Education, 18(8), 947–967.
13. Borko, H. (2004). *Professional Development and Teacher Learning: Mapping the Terrain*. Educational Researcher, 33(8), 3–15.
14. Knight, J. (2007). *Instructional Coaching: A Partnership Approach to Improving Instruction*. Corwin Press.
15. Timperley, H., Wilson, A., Barrar, H., & Fung, I. (2007). *Teacher Professional Learning and Development*. OECD.